

Twórcy „Lecha. Gazety Gnieźnieńskiej” do 1914 roku

Grażyna Gzella

Niezwykle popularny „Lech. Gazeta Gnieźnieńska” nie tylko nie doczekał się monograficznego opracowania, ale informacje o tym istniejącym od 1895 roku periodyku są niezwykle skromne, enigmatyczne. Często też w literaturze naukowej powielano błędy narosłe w ciągu całych dziesięcioleci. Powodem braku zainteresowania gnieźnieńską gazetą jest zapewne brak roczników pisma, szczególnie tych wydanych do wybuchu pierwszej wojny światowej¹, co uniemożliwia wszelkie badania prasoznawcze dotyczące zarówno cech formalnych „Lecha”, jak i zamieszczanych w nim treści. Pewien wgląd w zawartość periodyku dają przedruki na łamach innych polskich gazet tego czasu, które pochodzą z gnieźnieńskiego pisma. To przede wszystkim na ich podstawie oraz dzięki informacjom o działaniach redaktorów

„Lecha” udało się ustalić listę twórców pisma z lat 1895–1914, która pozwoliła znacznie uzupełnić dotychczasowy stan naszej wiedzy².

Początki gazety

Pierwszy numer „Gazety Gnieźnieńskiej”, od grudnia 1895 r. wydawanej jako „Lech. Gazeta Gnieźnieńska”, został wydrukowany z datą 1 października 1895 roku³. Inicjatorem utworzenia w tym mieście polskiego pisma był miejscowy przemysłowiec, właściciel drogerii „Pod Aniołem”, Zenon Eugeniusz Lewandowski, który na potrzeby wydawnictwa założył polską drukarnię, z czasem noszącą nazwę „Drukarnia Gazety Gnieźnieńskiej”. Niezbyt jasna jest sprawa udziału w tworzeniu pisma Klemensa Kmiecikowskiego, którego w polskich gazetach wymieniano jako nakładcę nowo tworzonego

¹ Według ustaleń Waleriana Występskiego, opublikowanych [w:] W. Występski, *Najwięcej „Lechów” jest poza Gniezmem* [w:] *Jednodniówka jubileuszowa. Lech. Gazeta Gnieźnieńska*, Gniezno 1995, s. 8, z okresu 1895–1914 do dzisiejszych czasów zachowały się numery: 1–31, 49 z 1895 r.; 262–298 z 1896; 1–71, 96 z 1897; 146 z 1900; 48, 236–237, 239, 241–248, 254–257, 259–263, 265, 267–269, 271, 273–286, 289, 291–292, 295–299 z 1901; 251 z 1902; 2–296 z 1903; 269 z 1906; 219 z 1907; 92, 135, 257, 279 z 1913.

² Najszerszy spis nazwisk osób przygotowujących pismo, opracowany przez Lidię Rezler i Waleriana Występskiego, zamieszczono wraz z tekstem tego ostatniego dotyczącym miejsca przechowywania „Lecha”. Zob. W. Występski, *Najwięcej „Lechów”...*, dz. cyt., s. 8. Według tego zestawienia redaktorami pisma byli (podaję za oryginałem – przyp. G. G.): 1.10.1895–15.02.1896 – Józef Chociszewski, 16.02.1896 – Józef Ulatowski, 1896–1897 – Henryk Pawlicki, 1902–1903 – Piotr Paliński, 1903 – Tomasz Grzesiewicz, Tadeusz Powidzki, Jan Szwemin, 1905–1.07.1907 – Jan Teska, 1910 – Władysław Karpiński, 1913 – Franciszek Babst.

³ Informowały o tym gazety polskie. Zob. *Kronika miejscowa, prowincjonalna i zagraniczna*, „Kurier Poznański”, nr 195 z 27 VIII 1895; *Wiadomości potoczne*, „Goniec Wielkopolski”, nr 196 z 28 VIII 1895; *Korespondencje „Dziennika Kujawskiego”*, „Dziennik Kujawski”, nr 220 z 25 IX 1895; *Korespondencje*, „Dziennik Poznański”, nr 222 z 27 IX 1895.

periodyku⁴. Kmieciowski był introligatorem i według komentarzy prasowych miał jedynie „odegrać rolę jakiejś marionetki, a gazeta jego będzie fabrykatem z drugiej ręki ze zmienioną formą”⁵.

Inicjator „Gazety Gnieźnieńskiej” – Lewandowski⁶ – urodził się 29 lipca 1859 roku w Niewolnie, w powiecie Trzemeszno, jako syn rolnika Kazimierza i Emilii z domu Echaust. Ukończył gimnazjum w Śremie, następnie studiował farmację i chemię na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz chemię w Berlinie, Genewie, Lozannie i Paryżu. W 1888 r. osiadł w Gnieźnie, gdzie do 1899 r. prowadził drogerię i angażował się w różne inicjatywy społeczne i polityczne. W tym czasie był twórcą i prezesem Związku Drogerzystów Polskich z siedzibą w Poznaniu, współzałożycielem i sekretarzem Mazurskiej Partii Ludowej w Elku, fundatorem bibliotek dla Mazurów. Po opuszczeniu Gniezna, od 1899 do 1901 roku przebywał w Brazylii. Po powrocie zamieszkał w Poznaniu, kupił aptekę, pracował społecznie, a w latach 1914–1926 wchodził w skład Rady Miejskiej. W 1918 r. był członkiem Wydziału Wykonawczego Rady Ludowej miasta Poznania, gdzie powierzono mu sprawy miejskie w Naczelnej Radzie Ludowej. Był posłem polskiego Sejmu Dzielnicowego, uczestniczył w powstaniu wielkopolskim.

W latach 1919–1920 był członkiem Mazurskiego Komitetu Plebiscytowego, przewodniczył delegacji mazurskiej na konferencję w Wersalu, a nawet został pierwszym konsulem generalnym RP w Olsztynie. Lewandowski opublikował: *Repetitorium chemii organicznej* (1886), *Wychodźstwo polskie, stan Parana w Brazylii* (1902), *Słownik dla drogierzystów, chemików-farmaceutów i pokrewnych zawodów* (t. 1, 1914), *Co każdy Mazur dzisiaj wiedzieć powinien* (1919). Zmarł w Poznaniu 23 marca 1927 roku.

„Gazeta Gnieźnieńska” wychodziła z podtytułem „Codzienne pismo polityczne dla wszystkich stanów”, reprezentowała ideologię „polsko-katolicką w umiarkowanym kierunku ludowym”, reklamowała się jako organ „włościan, przemysłowców i robotników”⁷. Przez redakcję pisma wydawanego bez przerwy do grudnia 1914 roku⁸ przewinęło się wielu redaktorów naczelnych i odpowiedzialnych, jednak ustalenie wszystkich nazwisk, kolejności pojawiania się ich w Gnieźnie i roli, jaką poszczególne osoby odgrywały w tworzeniu periodyku jest dziś niemożliwe z powodu braku wielu roczników pisma. Zaledwie w kilku bibliotekach zachowały się niekompletne edycje „Lecha. Gazety Gnieźnieńskiej”, które nie pozwalają na odtworzenie ostatecznego składu redakcji⁹.

⁴ *Wiadomości potoczne*, „Goniec Wielkopolski”, nr 196 z 28 VIII 1895; *Rozmaitości*, „Kronika Tygodniowa do Przyjaciela Rodzinnego” 1895, nr 36, s. 286; *Wiadomości miejscowe, potoczne i sprawy bieżące*, „Dziennik Kujawski”, nr 199 z 31 VIII 1895.

⁵ *Wiadomości miejscowe, potoczne i sprawy bieżące*, „Dziennik Kujawski”, nr 199 z 31 VIII 1895; *Kronika miejscowa, prowincjonalna i zagraniczna*, „Kurier Poznański”, nr 198 z 30 VIII 1895.

⁶ Szczegóły życiorysu Zenona Lewandowskiego zob. J. Oleksiński, *Lewandowski Zenon Eugeniusz* [w:] *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. 17, Wrocław 1972, s. 213–215; K. Turowski, *Historia ruchu chrześcijańsko-demokratycznego w Polsce*, t. 1, Warszawa 1989, s. 254; *Encyklopedia Gniezna i Ziemi Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2011, s. 372.

⁷ W. Jakóbczyk, *Prasa w Wielkopolsce (1859–1918)* [w:] *Historia prasy polskiej*, red. J. Łojek, t. 2, Warszawa 1976, s. 196.

⁸ Zob. *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 281 z 6 XII 1914; *Nasze sprawy*, „Kurier Poznański”, nr 280 z 5 XII 1914.

⁹ Listę nazwisk i kolejność pojawiania się ich w redakcji ustalono na podstawie zachowanych numerów gnieźnieńskiego pisma, informacji o zmianach personalnych w periodyku podawanych przez polskie gazety tego czasu, wiadomości o procesach prasowych „Lecha. Gazety Gnieźnieńskiej” wskazujących niekiedy, który redaktor, za opublikowanie jakiego tekstu w którym numerze, był sądzony, oraz na podstawie niezbyt szczegółowych ustaleń Lidii Rezler i Waleriana Występskiego. Zob. W. Występski, *Najwięcej „Lechów”...*, dz. cyt., s. 8.

Pierwsi redaktorzy

Pierwszym redaktorem nowo utworzonej „Gazety Gnieźnieńskiej” został dotychczasowy redaktor inowrocławskiego „Dziennika Kujawskiego” Józef Chociszewski¹⁰. Urodził się 28 lutego 1837 r. we wsi Chelst, w rodzinie nauczyciela Jakuba i Marii z Dymków. Do Gniezna przyjechał z dużym doświadczeniem dziennikarskim. Wcześniej pracował w „Dzienniku Poznańskim”, „Gwiazdce Cieszyńskiej” oraz w wydawanych w Chelmie: „Nadwiślaninie”, „Piaście”, „Przyjacielu Dzieci i Młodzieży”, „Katoliku”; w Poznaniu: „Dzwonie Wielkopolskim”, „Lechu”, „Przeglądzie Słowiańskim”, „Wielkopolaninie”, „Gawędziarzu Poznańskim”, „Staszycu”, „Pobudce do Szerzenia Wstrzemięźliwości”. W Gnieźnie pozostał do końca życia. W redakcji „Lecha” pracował do początków lutego 1896 r.¹¹ (z przerwą w listopadzie 1895 r., gdy znalazł się w więzieniu za przestępstwo prasowe popełnione w „Dzienniku Kujawskim”). Później wydawał popularne druki dla ludu, pocztówki i gry o treści patriotycznej. Do redakcji gazety jednak wracał, powoływany przez wydawców w zastępstwie uwięzionych redaktorów. Zmarł w Gnieźnie 11 listopada 1914 roku¹².

Gdy pierwszy raz, w listopadzie 1895 r., Chociszewski przerwał pracę w redakcji

„Gazety Gnieźnieńskiej”, zastąpił go urodzony 17 sierpnia 1831 roku w Turkowie koło Buku syn ekonomy Józefa i Petroneli Łukaszewiczowej – Ludwik Gayzler. Początkowo pracował jako nauczyciel prywatny, potem zajął się dziennikarstwem. Do chwili przyjazdu do Gniezna był współredaktorem poznańskiej „Oświaty”, „Kuriera Poznańskiego”, „Gazety Poznańskiej”, „Nowej Gazety Poznańskiej” i bochumskiego „Wiarusa Polskiego”. Potem pracował jako redaktor odpowiedzialny „Gońca Wielkopolskiego”, „Chorągwi. Gazety Ostrowskiej”, „Dziennika Kujawskiego”. Zmarł 8 kwietnia 1911 roku w Poznaniu¹³.

Komentując swoje odejście z redakcji w lutym 1896 r., Chociszewski napisał: „Musiałem [odejść – przyp. G. G.], gdyż intryga i grubiaństwo podały sobie ręce, aby mi odebrać kawałek chleba”. I dalej: „Ów Gayzler podczas mojej niebytności wytłumaczył nakładcy, że pod jego redakcją poszedłby »Lech« w górę itd. Uniewinnia go to poniekąd, że pozostaje w biedzie. Lewandowski zaczął mi tak dokuczliwie dokuczać i traktować nieomal jak parobka, że wolałem złożyć redakcję, aniżeli czekać na wydalenie. Jest to człowiek bez zasad moralnych i bez wychowania, pieniądze u niego wszystkim”¹⁴.

¹⁰ Korespondencje „Dziennika Kujawskiego”, „Dziennik Kujawski”, nr 220 z 25 IX 1895; *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański”, nr 221 z 26 IX 1895.

¹¹ *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 37 z 14 II 1896.

¹² Szerzej zob. M. Dereżyński, *Józef Chociszewski. Życie, czyny i środowisko najpracowitszego Wielkopolanina*, Szamotuły 1929; W. Sobkowiak, *Józef Chociszewski*, Gniezno 1937; E. Pieścikowski, *Wybitni Wielkopolanie XIX wieku*, red. W. Jakóbczyk, Poznań 1959, s. 357–378; W. Sobkowiak, *Chociszewski Józef Roman* [w:] PSB, t. 3, Kraków 1937, s. 345–347; J. Pyzio, *Gnieźnieńskie lata działalności Józefa Chociszewskiego (1837–1914)*, w *150 rocznicę urodzin* [w:] *Gniezno. Studia i materiały historyczne*, t. 3, Warszawa 1990, s. 103–124; Cz. Mykita-Glensk, *Chociszewski Józef Roman* [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego*, t. 1, Warszawa 1991, s. 79–80; B. Cygler, *Chociszewski Józef Roman* [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego* [dalej: SBPN], t. 1, Gdańsk 1992, s. 208–209.

¹³ Archiwum Państwowe w Poznaniu [dalej: APP], Parafia Duszniki, *Liber baptisatorum* 1831, sygn. 38; *Bibliografia historii Polski XIX i XX wieku*, t. 3: 1865–1918, vol. 2, Warszawa 2010; *Śp. Ludwik Gayzler*, „Wielkopolanin”, nr 86 z 14 IV 1911; *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Orędownik”, nr 83 z 11 IV 1911; *Zgon literata i dziennikarza*, „Gazeta Grudziądzka”, dod. do nr 44 z 13 IV 1911; *Zgon literata i dziennikarza*, „Przyjaciel Ludu”, dod. do nr 44 z 13 IV 1911; *Wielkopolska*, „Gazeta Toruńska”, nr 84 z 12 IV 1911.

¹⁴ E. Marczevska-Stańdowa, *Listy Józefa Chociszewskiego do Władysława Łozińskiego*, „Roczniki Biblioteczne” 1959, z. 3–4, s. 452.

Spółka akcyjna i nowy skład redakcji

Kolejna zmiana na stanowisku redaktora „Lecha. Gazety Gnieźnieńskiej” nastąpiła prawdopodobnie po przekształceniu pisma w spółkę akcyjną w maju 1896 roku¹⁵. Nowi właściciele z dniem 19 stycznia 1897 r.¹⁶ zrezygnowali z pracującego w redakcji Gayzlera i redaktorem odpowiedzialnym został Stefan Polcyn (urodzony 30 sierpnia 1873 r. w Poznaniu¹⁷), który od powstania gnieźnieńskiego wydawnictwa był zatrudniony w tamtejszej drukarni. Z wykształcenia był drukarzem, pracował w zakładzie jako metrapaź, był długoletnim członkiem i prezesem Związku Zawodowego Drukarzy i Pokrewnych zawodów, członkiem Towarzystwa Młodych Przemysłowców i Towarzystwa Śpiewu „Chór Farny”. Po pierwszej wojnie światowej został zatrudniony w drukarni Poznańskiej Dyrekcji Kolei Państwowych, gdzie awansował na kierownika. Zmarł w Gnieźnie 11 sierpnia 1925 roku¹⁸. Na łamach gazety jego nazwisko pojawiało się w 1896 (część numerów podpisanych przez Polcyna jako redaktora odpowiedzialnego znajduje się w Bibliotece UAM), 1900, 1902 i 1908 roku. Wiadomo, że za artykuł umieszczony w jednym z lipcowych numerów 1900 r.

skazany został na trzy miesiące więzienia¹⁹, za korespondencję z 1902 r. ukarano go dwoma tygodniami więzienia²⁰, za tekst opublikowany w nr 28 z 1908 r. skazano go na miesiąc odosobnienia²¹.

Dnia 22 stycznia 1897 r. w redakcji ponownie pojawił się Chociszewski²² i pracował w niej do 1 stycznia 1898 r., kiedy zastąpił go tymczasowo Józef Ulatowski²³. O zmianach personalnych w redakcji na łamach „Postępu” napisano: „W ciągu dwóch lat jest to trzeci naczelny redaktor tego pisma”²⁴.

Ulatowski urodził się w Racicach nad Gopłem 29 października 1860 r. jako syn Serafina i Wandy z Zawadzkich. Studiował we Wrocławiu, Berlinie i Greifswaldzie. Z wykształcenia był chemikiem, jednak ciężki wypadek spowodował, że musiał zrezygnować z uprawiania tego zawodu. Praca w redakcji „Lecha” była pierwszą w zawodzie dziennikarskim. Po opuszczeniu Gniezna był redaktorem „Dziennika Kujawskiego” w Inowrocławiu, w Grudziądzu „Gazety Grudziądzkiej”, „Kraju”, „Przyjaciela Ludu”, a po odzyskaniu niepodległości współpracował ze „Strażakiem Pomorskim” i „Od Naszego Morza”. Zmarł w Grudziądzu 18 września 1934 roku²⁵.

¹⁵ *Korespondencya. Gniezno, 17 maja*, „Postęp”, nr 114 z 19 V 1896.

¹⁶ *Od redakcji*, „Lech. Gazeta Gnieźnieńska”, nr 18 z 23 I 1897.

¹⁷ *In Namen des Königs!*, „Lech. Gazeta Gnieźnieńska”, nr 39 z 18 II 1903.

¹⁸ *Wiadomości*, „Praca” 1908, nr 33, s. 1131; *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 229 z 6 X 1912; *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Orędownik”, nr 230 z 8 X 1912; *Śp. Stefan Polcyn*, „Lech. Gazeta Gnieźnieńska”, nr 187 z 14 VIII 1925; *Z Urzędu Stanu Cywilnego*, „Lech. Gazeta Gnieźnieńska”, nr 203 z 3 IX 1925.

¹⁹ *Wiadomości z miasta i prowincji*, „Postęp”, nr 220 z 27 IX 1900; *Kronika miejscowa, prowincjonalna i zagraniczna*, „Kurier Poznański”, nr 220 z 27 IX 1900; *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański”, nr 220 z 27 IX 1900.

²⁰ *Kronika miejscowa, prowincjonalna i zagraniczna*, „Kurier Poznański”, nr 365 z 10 VIII 1902; *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 184 z 10 VIII 1902.

²¹ *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 107 z 8 V 1908; *Wiadomości potoczne*, „Kurier Śląski”, nr 109 z 12 V 1908.

²² *Od redakcji*, „Lech. Gazeta Gnieźnieńska”, nr 18 z 23 I 1897.

²³ *Kronika miejscowa, prowincjonalna i zagraniczna*, „Kurier Poznański”, nr 5 z 8 I 1898.

²⁴ *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 6 z 9 I 1898.

²⁵ M. Pietrzyk, *Epizody z życia Józefa Ulatowskiego (1860–1934)*, „Ziemia Kujawska”, t. 14: 2000/2001, s. 217–225; *Inowrocławski słownik biograficzny*, z. 4, Inowrocław 2000, s. 120–122.

Redakcję „Lecha” Ulatowski opuścił we wrześniu 1898 r.²⁶, a zwolnione przez niego miejsce zajął Seweryn Markiet, jak zauważono w „Postępie” „dawniejszy redaktor”²⁷, chociaż nie sprecyzowano czasu, kiedy już wcześniej pracował w tym piśmie. Nie udało się odnaleźć żadnych wiadomości na temat nowego naczelnego „Lecha”, który zajmował to stanowisko do początku 1900 roku, po czym przekazał je Piotrowi Palińskiemu²⁸.

Paliński urodził się 17 sierpnia 1853 roku w Fordonie koło Bydgoszczy, w rodzinie Pawła, obywatela miasta Fordonu i właściciela domu oraz kilku mórg ziemi, i Marianny z Bosiackich. Ukończył seminarium nauczycielskie w Kcyni i przez wiele lat pracował zgodnie ze zdobytym wykształceniem. W 1896 r. za krytykę niemieckiego systemu szkolnego został pozbawiony prawa wykonywania zawodu nauczyciela. W tej sytuacji zajął się dziennikarstwem. Najpierw pracował w „Gazecie Bydgoskiej”, w lipcu 1900 r. założył w Wągrowcu „Pałuczana” – mutację „Lecha”. Gnieźnieńskie pismo redagował od stycznia 1900 do końca czerwca 1904 roku. Po opuszczeniu Gniezna kierował „Gazetą Gdańską”, „Dziennikiem Berlińskim”, „Wiarusem Polskim” w Bochum. W niepodległej Polsce

wrócił do wyuczonego zawodu. Zmarł w Wągrowcu 20 lutego 1950 roku²⁹.

Stosunkowo długi pobyt Palińskiego w redakcji „Lecha” nie przebiegał bez zakłóceń. Redaktor był wielokrotnie skazywany za przestępstwa prasowe na kary więzienia, i z tego powodu poszczególne numery pisma podpisywały inne osoby. Między rokiem 1900 a 1904 zastępowali go znani już redakcji: Józef Chociszewski – od stycznia 1902 r.³⁰ – oraz w tymże roku Józef Ulatowski³¹ i Stefan Polcyn; a także młodzi redaktorzy Tomasz Grzesiewicz, Tadeusz Powidzki i Jan Szwemin.

Trzej ostatni byli oskarżeni w procesie gnieźnieńskim za przynależność do tajnego Towarzystwa im. Tomasza Zana. Tuż przed maturą Grzesiewicz i Powidzki zostali usunięci z gimnazjum, Szwemina sądzono, gdy był już studentem³². Pracę w redakcji „Lecha” zaproponował im, jeszcze przed ogłoszeniem wyroku sądu, mecenas Antoni Karpiński – prezes Rady Nadzorczej pisma³³. Zdaniem Powidzkiego „nie bardzo »fachowy« emerytowany nauczyciel, któremu powierzono redakcję, wywiązywał się ze swego zadania tak nieudolnie, że liczba abonentów zaczęła niepokojąco spadać”³⁴. Latem 1902 r. cała trójka stała się redaktorami

²⁶ *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański”, nr 220 z 27 IX 1898.

²⁷ *Korespondencya*, „Postęp”, nr 201 z 3 IX 1898.

²⁸ *Wiadomości z miasta i prowincji*, „Postęp”, nr 14 z 19 I 1900.

²⁹ M. Dereżyński, *Piotr Paliński. Sylwetka wielkopolskiego pisarza ludowego i działacza narodowego. W 60-lecie pracy literackiej*, Inowrocław 1933; H. Szatkowski, *Paliński Piotr* [w:] PSB, t. 25, Wrocław 1980, s. 84–86; B. Hajduk, *Paliński Piotr* [w:] SBPN, t. 3, Gdańsk 1997, s. 380–381; M. Baar, *Piotr Paliński nauczyciel, redaktor, pisarz*, Poznań 2006.

³⁰ *Wiadomości z bliska i z daleka*, „Wielkopolanin”, nr 17 z 22 I 1902; *Wiadomości z miasta i z prowincji*, „Postęp”, nr 16 z 21 I 1902; *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański”, nr 16 z 21 I 1902.

³¹ M. Dereżyński, *Doktor z Kujaw, który żyć nie umiał*, „Wici Wielkopolskie” 1936, nr 11, s. 86.

³² M. Paluszkiwicz, J. Szews, *Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850–1918*, Poznań 2000, s. 76, 161, 198–199.

³³ Urodził się 24 października 1855 r. w Środzie Wielkopolskiej, zmarł 22 czerwca 1941 r. w Warszawie. Ukończył gimnazjum w Śremie, następnie studiował prawo w Bonn i Berlinie. Od 1883 r. prowadził praktykę adwokacką w Gnieźnie, był obrońcą w procesach politycznych. Po I wojnie światowej przeprowadził proces polonizacji gnieźnieńskich organów miejskich. Został pierwszym prezesem sądu okręgowego w polskim Gnieźnie. W grudniu 1939 r. znalazł się w Warszawie. Zob. *Encyklopedia Gniezna...*, dz. cyt., s. 285.

³⁴ T. Powidzki, *Ze świata dziennikarskiego* [w:] *Poznańskie wspominki. Starzy poznaniacy opowiadają*, Poznań 1960, s. 200.

„Lecha”. Z kolei Paliński, po latach relacjonując gnieźnieński proces, nie wspomniał o trzech młodych redaktorach zatrudnionych w „Lechu”³⁵. Wielce prawdopodobne wydaje się, że wspomniany angaż w 1902 roku był zajęciem chwilowym, wakacyjnym, w oczekiwaniu na proces, toteż udział Grzesiewicza, Powidzkiego i Szwemina w redagowaniu pisma był w tymże roku znikomy.

Grzesiewicz urodził się 18 lipca 1879 r. w Gnieźnie. W latach 1893–1902 był uczniem gimnazjum w rodzinnym mieście. W procesie gnieźnieńskim 10 czerwca 1903 r. został skazany na 3 tygodnie więzienia. W więzieniu przebywał od 21 sierpnia do 11 września 1903 r.³⁶ W latach 1911–1913 był redaktorem odpowiedzialnym „Dziennika Bydgoskiego” Jana Teski, potem pracował w Banku Przemysłowym jako urzędnik. Zmarł 11 maja 1919 r. w Bydgoszczy³⁷.

Powidzki urodził się 27 września 1880 r. w Brodnicy, w powiecie śremskim, jako syn Leona i Eufrozyny z Drzażdżyńskich. Po wydaleniu z gimnazjum, wraz z kolegami, zajął się pracą dziennikarską w „Lechu”. W jego przypadku nie było to jednak zajęcie tymczasowe. Do

dziennikarstwa wrócił na stałe. W procesie gnieźnieńskim został skazany na karę 6 tygodni więzienia, którą odsiedział od 6 lipca do 17 sierpnia 1903 r.³⁸ Następnie przez dwa lata studiował na uniwersytecie w Darmstadt, ale podczas wakacji wracał do „Lecha”. Do Gniezna i jego gazety powrócił na dłużej w 1907 r., gdy znalazł stałe zatrudnienie w redakcji. Rok później podjął pracę w „Kurierze Poznańskim” i „Orędowniku”³⁹. Był współorganizatorem powstania wielkopolskiego, w czasie II wojny światowej prowadził tajne nauczanie, po wojnie uczył w szkole. Zmarł 23 kwietnia 1960 r. w Poznaniu⁴⁰.

Trzeci współredaktor „Lecha” z 1902 roku – Szwemin – urodził się 7 marca 1881 r. w Czerminie, w powiecie sztumskim. Maturę w gimnazjum gnieźnieńskim zdał w 1901 r. a następnie rozpoczął studia neofilologiczne najpierw w Gryfii, potem Monachium i Wrocławiu. W procesie gnieźnieńskim został skazany na karę 6 tygodni więzienia, którą odsiedział od 21 sierpnia do 2 października 1903 r.⁴¹ Po ukończeniu studiów pracował jako nauczyciel. Od 1925 roku był kuratorem Okręgu Szkolnego Pomorskiego. Zmarł 3 maja 1952 roku w Poznaniu⁴².

³⁵ P. Paliński, *Georg Ritter szpieg pruski w Gnieźnie. Wspomnienie z ubiegłych lat*, „Lech. Gazeta Gnieźnieńska”, nr 153 z 6 VII 1929.

³⁶ *Kronika miejscowa i rozmaitości*, „Lech. Gazeta Gnieźnieńska”, nr 207 z 13 IX 1903; P. Paliński, *Georg Ritter...*, dz. cyt., s. 3.

³⁷ Zob. M. Paluszkiewicz, J. Szews, *Słownik biograficzny...*, dz. cyt., s. 76; *Proces przeciwko gimnazjalistom*, „Postęp”, nr 130 z 10 VI 1903; *Wyrok na gimnazjalistów polskich*, „Gazeta Toruńska”, nr 132 z 13 VI 1903; *Polska*, „Gazeta Toruńska”, nr 212 z 16 IX 1903; *Wiadomości potoczne*, „Dziennik Bydgoski”, nr 109 z 13 V 1919; *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 111 z 13 V 1919; *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Kujawski”, nr 111 z 16 V 1919.

³⁸ *Kronika miejscowa i rozmaitości*, „Lech. Gazeta Gnieźnieńska”, nr 207 z 13 IX 1903; P. Paliński, *Georg Ritter...*, dz. cyt., s. 3.

³⁹ *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Kurier Poznański”, nr 20 z 25 I 1908.

⁴⁰ APP, Prezydium Policji w Poznaniu [dalej: PP], sygn. 3650; T. Powidzki, *Ze świata...*, dz. cyt., s. 200–202; W. Molik, *Dziennikarze polscy pod panowaniem pruskim 1890–1914 (próba charakterystyki)* [w:] *Inteligencja polska XIX i XX wieku*, t. 3, Warszawa 1983, s. 159; Z. Kaczmarek, *Powidzki Tadeusz Michał* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa 1983, s. 590; M. Paluszkiewicz, J. Szews, *Słownik biograficzny...*, dz. cyt., s. 161; *Encyklopedia Gniezna...*, dz. cyt., s. 493.

⁴¹ P. Paliński, *Georg Ritter...*, dz. cyt., s. 3.

⁴² J. Szews, *Szwemin Jan* [w:] SBPN, t. 4, Gdańsk 1997, s. 333; M. Paluszkiewicz, J. Szews, *Słownik biograficzny...*, dz. cyt., s. 198–199; *Encyklopedia Gniezna...*, dz. cyt., s. 581; *Zjazd b. oskarżonych gimn. gnieźnieńskiego*, „Goniec Wielkopolski”, nr 253 z 1 XI 1928.

W czasie strajku szkolnego

Gdy z początkiem lipca 1904 r. Paliński objął redakcję „Gazety Gdańskiej”⁴³ w Gnieźnie na stanowisku redaktora naczelnego zastąpił go Bronisław Kuczewski, a redaktorem odpowiedzialnym „Lecha” został Jan Teska. Kuczewski urodził się 12 maja 1867 r. w Siemianicach, w powiecie kępińskim, jako syn Augustyna i Franciszki Nawrockiej⁴⁴. Przed przybyciem do Gniezna pracował na stanowisku redaktora odpowiedzialnego „Dziennika Poznańskiego”⁴⁵.

Teska urodził się 16 lipca 1876 r. w Chojnicy, w powiecie poznańskim, jako syn Antoniego i Antoniny z Gołaskich. Pracę dziennikarską rozpoczął w „Orędowniku” poznańskim, następnie został redaktorem „Gazety Polskiej” w Kościanie. Z takim doświadczeniem 1 lipca 1904 r. przybył do Gniezna⁴⁶ i kierował piśmie do 1 listopada 1907 r.⁴⁷ Po opuszczeniu miasta osiadł w Bydgoszczy, gdzie założył „Dziennik Bydgoski”, którego był wydawcą i redaktorem. Działalność edytorską prowadził również po zakończeniu pierwszej wojny światowej. Zmarł 24 marca 1945 roku w Trojanowie pod Sochaczewem⁴⁸.

Podczas trzyipółletniej pracy redaktora Teski w Gnieźnie (podobnie jak Palińskiego) nie obyło się bez ingerencji prokuratury i sądu. Wytoczone mu procesy prasowe kończyły się

wyrokami skazującymi, toteż konieczne było zastąpienie go na stanowisku redaktora odpowiedzialnego. Do chwili opuszczenia miasta przez Teskę zastępowali go: Stanisław Jahnke, Stefan Hoffmann, Stanisław Szymański, Karol Skworz i Tadeusz Powidzki.

Pierwszy z nich (ur. ok. 1880) był drukarzem⁴⁹, w redakcji „Lecha” występował jako redaktor odpowiedzialny, zastępując dotychczasowego redaktora. Gdy Teska opuścił Gniezno i przeniósł się do Bydgoszczy, wówczas Jahnke podążył za nim i podjął pracę w nowo utworzonej firmie. Wkrótce został zarządcą drukarni, podpisał również jako redaktor odpowiedzialny kilka numerów „Dziennika Bydgoskiego” z 1909 roku. We wrześniu 1915 r. został powołany do wojska, zginął na froncie we Francji 10 listopada 1917 r. w wieku 37 lat⁵⁰.

Hoffmann urodził się 28 stycznia 1881 r. w Środzie Wielkopolskiej, w rodzinie Wawrzyńca i Bronisławy Neyman. Po ukończeniu gimnazjum w 1901 r. podjął pracę w katowickim „Górnoślązaku” Jana Jakuba Kowalczyka. Następnie wyjechał do Lwowa, gdzie zapisał się do szkoły nauk politycznych. Po powrocie do zaboru pruskiego był redaktorem „Lecha”, „Gońca Wielkopolskiego” i „Gazety Grudziądzkiej”. Jeszcze przed pierwszą wojną światową wyjechał do Anglii i Stanów

⁴³ *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański”, nr 149 z 2 VII 1904; *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 149 z 2 VII 1904.

⁴⁴ APP, Akta miasta Poznania. Kartoteka ewidencji ludności 1870–1931 [dalej: Kartoteka], sygn. 14692.

⁴⁵ *Wiadomości z Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, „Gazeta Grudziądzka”, nr 79 z 2 VII 1904; *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 282 z 11 XII 1903.

⁴⁶ *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański”, nr 150 z 3 VII 1904; *Polska*, „Gazeta Toruńska”, nr 150 z 5 VII 1904.

⁴⁷ APP, PP, sygn. 4945; *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański”, nr 132 z 12 VI 1907; *Wiadomości z Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, „Gazeta Grudziądzka”, nr 119 z 3 X 1907; *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 254 z 5 XI 1907; *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański”, nr 247 z 26 X 1907.

⁴⁸ J. Kutta, *Teska Jan* [w:] *Bydgoski słownik biograficzny*, t. 1, Bydgoszcz 1994, s. 106.

⁴⁹ *Adressbuch der Stadt Gnesen 1903–1904* [bmw.] 1904, s. 39.

⁵⁰ *Śp. Stanisław Jahnke*, „Dziennik Bydgoski”, nr 267 z 21 XI 1917.

Zjednoczonych, a do Grudziądza powrócił z armią gen. Hallera. Po I wojnie redagował kilka czasopism pomorskich. Zginął w czasie II wojny światowej⁵¹.

Z Gniezna pochodził kolejny redaktor „Lecha” Stanisław Szymański. Urodził się w tym mieście 23 września 1877 r.⁵² Redaktorem „Lecha” był w 1906 i 1907 roku, o czym świadczą wyroki sądowe skazujące go na długi pobyt w więzieniu za przestępstwa prasowe⁵³.

Karol Skworz pochodził z Górnego Śląska. Praca w gnieźnieńskim „Lechu” była najprawdopodobniej jego pierwszym miejscem zatrudnienia. Podobnie jak Jahnke i Szymański po sądowych doświadczeniach w Gnieźnie trafił następnie do Bydgoszczy, gdzie podjął pracę na stanowisku administratora „Dziennika Bydgoskiego”. W 1910 r. zatrudnił się w bochumskim „Wiarusie Polskim”, potem w Grudziądzu współpracował z gazetą Wiktora Kulerskiego. Gdy w czasie I wojny światowej Niemcy chcieli wydawać osobne edycje „Gazety Grudziądzkiej” dla Polaków zaboru rosyjskiego, Skworz został przedstawicielem pisma pracującym w oparciu o instrukcje przychodzące z Berlina. Ale gdy lepiej zorientował się w proruskich planach Kulerskiego, wówczas odmówił dalszej współpracy. W latach 1917–1918 był związany z poznańską „Pracą”. Zmarł w Mogilnie 5 maja 1920 roku⁵⁴.

Ostatnie lata przed I wojną

Dnia 1 grudnia 1907 roku Teskę na stanowisku redaktora „Lecha” zastąpił Stanisław Kucik⁵⁵, urodzony 27 października 1877 r. w Kcyni, jako syn Józefa i Marii Koralewskiej⁵⁶. W 1896 r. zdał maturę w inowrocławskim gimnazjum⁵⁷ i podjął studia uniwersyteckie⁵⁸. W redakcji gnieźnieńskiego pisma pracował do 1 października 1912 r., kiedy to został redaktorem poznańskiego „Przemysłowca”⁵⁹.

Kucik prawdopodobnie decydował o profilu pisma (wytoczone mu procesy prasowe świadczą o tym, że niektóre numery musiał podpisać jako redaktor odpowiedzialny), jednak odpowiedzialność za treści zamieszczane na łamach periodyku, poza wspomnianym już Powidzkim, ponosili również Antoni Konieczny, Władysław Karpiński, Adam Błazak, Edmund Rakowski i Ignacy Tasiemski.

Konieczny urodził się 28 grudnia 1887 r. w Osiecznej koło Leszna, w rodzinie górnika Marcina i Marii Maćkowiak. Pracę dziennikarską rozpoczął w „Głosie Śląskim”, w „Lechu” pracował w latach 1908–1909, następnie współpracował z „Gazetą Gdańską” i „Gazetą Chojnicką”. W czasie I wojny światowej i w pierwszych latach po wojnie był redaktorem „Dziennika Kujawskiego”, a następnie związał się z „Kurierem Poznańskim”. Zginął w obozie

⁵¹ APP, Kartoteka, sygn. 14507; APP, PP, sygn. 3550; APP, Urząd Stanu Cywilnego w Środzie Wielkopolskiej, urodzenia 1874–1905, sygn. 22; *Jubileuszowa książka pamiątkowa z okazji 50-lecia Gniazda Gnieźnieńskiego 1887–1937*, Gniezno 1937, s. 31, 55; J. Glensk, *Czarna księga prasy śląskiej*, t. 1, Opole 2007, s. 241–248.

⁵² APP, PP, sygn. 4945; *Wiadomości potoczne*, „Dziennik Bydgoski”, nr 290 z 22 XII 1910.

⁵³ Zob. np.: *Pierwsze kary więzienne za sprawę szkolną*, „Kurier Poznański”, dod. do nr 73 z 16 XII 1906; *W obronie polskiej nauki religii*, „Dziennik Poznański”, nr 287 z 18 XII 1906.

⁵⁴ S. Podkomorski, *Tajne dokumenty cenzury niemieckiej (1914–1918)*, Warszawa 1919, s. 2; *Wiadomości potoczne*, „Dziennik Bydgoski”, nr 53 z 4 III 1908; [Klepsydra], „Kurier Poznański”, nr 105 z 7 V 1920; *Smutny koniec*, „Postęp”, nr 69 z 24 III 1920; *Wiadomości miejscowe*, „Postęp”, nr 106 z 8 V 1920.

⁵⁵ *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Poznański”, nr 253 z 3 XI 1907; *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 254 z 5 XI 1907.

⁵⁶ APP, PP, sygn. 3499; APP, Kartoteka, sygn. 14691.

⁵⁷ *Historia gimnazjum i liceum im. Jana Kasprowicza w Inowrocławiu*, cz. 2, Inowrocław 1995, s. 48.

⁵⁸ T. Filipowicz, *Moje wspomnienia (1860–1932)*, Poznań 1933, s. 85.

⁵⁹ *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 199 z 1 IX 1912.

koncentracyjnym Sachsenhausen w kwietniu 1940 r.⁶⁰

Redaktorem „Lecha” w 1910 roku był Karpiński. Świadczą o tym procesy jakie wytoczono mu za artykuły opublikowane na łamach tego pisma⁶¹. Urodził się 24 czerwca 1885 r. w Trzemesznie⁶². Z wykształcenia był zecerem i początkowo pracował w Poznaniu⁶³.

W kolejnym, 1911 roku, w redakcji gnieźnieńskiego pisma pojawił się Adam Błazak. Urodził się 3 grudnia 1885 r. w Kostrzynie, jako syn Michała i Józefy Pawłowskiej⁶⁴. Maturę zdał w 1905 r. w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, następnie studiował w Berlinie i Halle. W „Lechu” pracował do wybuchu I wojny światowej. Po wojnie wrócił do Gniezna i podjął pracę w tamtejszym gimnazjum. Lata II wojny spędził w Gosławicach, w powiecie konińskim. Następnie wrócił do szkoły w Gnieźnie. Zmarł 7 września 1956 r.⁶⁵

W 1911 roku redaktorem odpowiedzialnym „Lecha” był również Rakowski⁶⁶. Urodził się w Koźminie 30 października 1876 r. Przez pewien czas pracował w Berlinie jako korespondent w Biurze Prasowym. Następnie

w wrześniu 1911 r. przeniósł się do Poznania (zdaniem policji planował utworzyć w Lubawie czasopismo, co nie doszło do skutku). Pod koniec roku znalazł się więc w Gnieźnie i przez krótki czas podpisywał się jako redaktor odpowiedzialny „Lecha”. W kolejnych latach redagował „Gazetę Chojnicką”, „Gazetę Świecką”, a po I wojnie światowej „Kurier Poznański”⁶⁷.

Tasiemski został redaktorem „Lecha” w 1912 roku. Z wykształcenia był drukarzem. Po wojnie pracował w drukarni Uniwersytetu Poznańskiego, najpierw był sekretarzem, a następnie prezesem Związku Zawodowego Drukarzy i sekretarzem Polskiego Towarzystwa Graficznego w Poznaniu⁶⁸. Zmarł w 1953 roku⁶⁹.

Gdy 1 października 1912 r. Kucik przeniósł się do Poznania, jego miejsce na stanowisku redaktora naczelnego „Lecha” objął Jan Szymański⁷⁰. Urodził się 29 marca 1889 roku w Kobylnikach koło Kruszwicy, w rodzinie Franciszka i Anastazji z Laskowskich. Uczył się w progimnazjum w Trzemesznie i gimnazjum w Inowrocławiu, z którego wydalono go przed maturą. Wówczas podjął pracę w „Gazecie Ostrow-

⁶⁰ APP, Kartoteka, sygn. 14636; APP, PP, sygn. 3572, 3745, 4949; A. Romanow, *Gdańska prasa polska 1891–1920*, Warszawa 1994, s. 60, 81; *Wiadomości potoczne*, „Dziennik Bydgoski”, nr 291 z 23 XII 1910.

⁶¹ Zob. np.: APP, PP, sygn. 3561; *Nasze sprawy*, „Kurier Poznański”, dod. do nr 204 z 6 IX 1910; *Dwa miesiące więzienia za obrazę majestatu!*, „Postęp”, nr 205 z 7 IX 1910; *Kronika sądowa*, „Dziennik Poznański”, nr 205 z 7 IX 1910; *Wiadomości z Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, „Gazeta Grudziądzka”, dod. do nr 72 z 17 VI 1911.

⁶² APP, Kartoteka, sygn. 14586.

⁶³ *Rodowody miasta Poznania*, „Postęp”, nr 253 z 5 XI 1905.

⁶⁴ APP, USC Kostrzyn, Księga urodzeń 1885, sygn. 34.

⁶⁵ *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 70 z 26 III 1914; *Encyklopedia Gniezna...*, dz. cyt., s. 72.

⁶⁶ APP, PP, sygn. 3661.

⁶⁷ APP, PP, sygn. 2744, 3738; *Wiadomości potoczne*, „Dziennik Bydgoski”, nr 154 z 11 VII 1912; *Z różnych stron*, „Dziennik Poznański”, nr 156 z 12 VII 1912; *Nie wolno bezkarnie szarpać czci ludzkiej*, „Nowy Kurier”, nr 151 z 4 VII 1935.

⁶⁸ APP, PP, sygn. 2730; *Złota księga Związku Drukarzy Polskich i Pokrewnych zawodów (dawniejszego Stowarzyszenia Drukarzy Polskich) w Poznaniu*, Poznań 1921, s. 26; A. Leśniewski, *Dzieje drukarni Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1919–1969*, Poznań 1969, s. 66; *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 2, cz. 2, Warszawa 1994, s. 169; J. Sternal, A. Choniawka, *Związek Zawodowy Drukarzy w okręgu poznańskim w latach 1871–1970*, Poznań 1971, s. 145.

⁶⁹ APP, Związek Zawodowy Pracowników Poligrafii. Zarząd Okręgu w Poznaniu, sygn. 128.

⁷⁰ APP, PP, sygn. 4979. Praktyką ówczesnych redakcji było podpisywanie niektórych numerów przez redaktora rzeczywistego. Szymański również to czynił, o czym świadczą wytaczone mu procesy.

skiej”, następnie był zatrudniony w „Dzienniku Bydgoskim” (1909) i ponownie w „Gazecie Ostrowskiej”. W październiku 1912 r. objął redakcję „Lecha”. W Gnieźnie działał w Towarzystwie Czytelni Ludowych i Towarzystwie Samopomocy Naukowej. W czasie I wojny, po zawieszeniu „Lecha”, pracował w redakcji „Kuriera Poznańskiego”; w 1919 r. redagował „Dziennik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej”. Zmarł 30 lipca 1919 roku w Bninie⁷¹.

Ze Szmańdą w redakcji „Lecha” współpracował wspomniany już Błazak, a także Antoni Wieczorek, Franciszek Babst i Andrzej Rożański.

Wieczorek urodził się 30 grudnia 1886 r. w Chawłodnie koło Wągrowca, jako syn Jana i Franciszki z Chełmińskich⁷². Po ukończeniu szkoły ludowej w 1900 r. rozpoczął naukę drukarstwa w drukarni gnieźnieńskiej. Po uzyskaniu tytułu czeladnika drukarskiego pracował w zakładach typograficznych Krakowa, Berlina i Bydgoszczy. W drukarni „Dziennika Bydgoskiego”, gdy z powodu procesów prasowych powstawał *vacat* na stanowisku redaktora odpowiedzialnego, podpisywał niektóre numery tego pisma (1910)⁷³. Do Gniezna i redakcji „Lecha” powrócił w roku 1912 (świadczą o tym daty procesów). W czasie I wojny światowej służył

w armii niemieckiej i walczył na froncie zachodnim. Po wojnie znalazł się w Grudziądzu, gdzie został zatrudniony w drukarni. W 1923 r. zdał egzamin mistrzowski w zawodzie zecerskim⁷⁴, był kierownikiem technicznym u Wiktora Kulerskiego i, w miarę potrzeb, redaktorem „Gazety Grudziądzkiej”. Od 1935 roku był współwłaścicielem Drukarni Rzemieślniczej w Grudziądzu. Po II wojnie światowej dalej pracował w wyuczonym zawodzie. Zmarł w Grudziądzu 25 kwietnia 1978 roku⁷⁵.

Babst urodził się 8 października 1868 r. w Suchołowce, w powiecie inowrocławskim⁷⁶. Początkowo był zatrudniony w „Dzienniku Bydgoskim”, ale 1 października 1910 r. przeniósł się do Ostrowa⁷⁷, gdzie redagował „Gazetę Ostrowską”⁷⁸. Później znalazł się w Gnieźnie, gdzie przebywał do 1921 roku. Następnie pracował jako redaktor w Poznaniu. Redagował „Gazetę Powszechną” i dodatek do tego pisma „Kraj i Świat”. W stolicy Wielkopolski związał się z Polską Partią Socjalistyczną, był skarbnikiem Okręgowego Komitetu Wykonawczego PPS w Poznaniu, organizował strajki robotników rolnych i leśnych⁷⁹.

Ostatnim redaktorem odpowiedzialnym „Lecha. Gazety Gnieźnieńskiej” przed

⁷¹ APP, PP, sygn. 3732; *Wiadomości potoczne*, „Dziennik Bydgoski”, nr 19 z 24 I 1909; *Dziesięciolecie Tow. Samopomocy Naukowej w Gnieźnie*, „Orędownik”, nr 127 z 6 VI 1912; *Sprawy dzielnicowe*, „Dziennik Kujawski”, nr 18 z 24 I 1919; *Wiadomości miejscowe i potoczne*, „Dziennik Kujawski”, nr 174 z 1 VIII 1919; *Wiadomości potoczne*, „Dziennik Bydgoski”, nr 178 z 5 VIII 1919; *Z Poznańskiego*, „Pielgrzym”, nr 93 z 9 VIII 1919; *Wiadomości potoczne*, „Gazeta Gdańska”, nr 173 z 12 VIII 1919; E. Szmańda, *Szmańda Jan* [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 3, Lublin 1995, s. 104–105; M. Paluszkiwicz, J. Szewsz, *Słownik biograficzny...*, dz. cyt., s. 195.

⁷² Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, Oddział zbiorów specjalnych, spuścizna Stanisława Poręby, nr akcesji D 49/12; *In der Strafsache*, „Dziennik Bydgoski”, nr 14 z 18 I 1911; S. Poręba, *Calendarium grudziądzkie* [w:] *Kalendarz grudziądzki 1998*, Grudziądz 1998, s. 58.

⁷³ *Z Poznańskiego*, „Pielgrzym”, nr 97 z 13 VIII 1910.

⁷⁴ *Wiadomości z naszych i dalszych stron*, „Gazeta Grudziądzka”, nr 136 z 24 XI 1923.

⁷⁵ J. Krzyś, *Kalendarium Grudziądz 2000*, Grudziądz 1999, s. 61.

⁷⁶ APP, Kartoteka, sygn. 14247; APP, PP, sygn. 3502.

⁷⁷ APP, PP, sygn. 4945; *Wiadomości potoczne*, „Dziennik Bydgoski”, nr 224 z 2 X 1910.

⁷⁸ *Sylwetki poznaniaków*. Albin Babst, „Kronika Miasta Poznania” 1972, nr 2, s. 146.

⁷⁹ Tamże; A. Czubiński, E. Makowski, *Klasowy ruch robotniczy w Wielkopolsce w okresie II Rzeczypospolitej*, t. 1, Poznań 1963, s. 136.

wybuchem I wojny światowej był Andrzej Władysław Rożański. Urodził się 2 września 1887 r. w Wierzenicy, jako syn Kazimierza i Barbary z Poplińskich⁸⁰. Ukończył Akademię Muzyczną w Sondershausen, następnie studiował polonistykę we Lwowie. Przez pewien czas pracował w Katowicach, gdzie był dyrygentem tamtejszych polskich towarzystw śpiewaczych⁸¹. Redaktorem „Lecha” został tuż przed wybuchem I wojny światowej i w jej początkach. Wcielony do wojska służył w armii niemieckiej i dostał się do niewoli rosyjskiej⁸². Po wojnie pracował w redakcji „Słowa Pomorskiego” i „Dnia Pomorskiego”⁸³. Był członkiem Syndykatu Dziennikarzy Pomorskich, Konfraterni Artystów, Bractwa Strzeleckiego, dyrygentem toruńskiego chóru „Moniuszko”. Przed wybuchem II wojny światowej przeniósł się do Poznania, gdzie został redaktorem „Wielkopolanina”. Po wojnie mieszkał w Szczecinku i Słupsku. Zmarł 15 stycznia 1956 r. w Słupsku⁸⁴.

Zakończenie

W latach 1895–1914 przez redakcję „Lecha” przewinęło się 25 redaktorów, którzy – co zrozumiałe – wpływali na profil pisma i zamieszczone w nim treści. W tej grupie przeważali ludzie urodzeni w Wielkopolsce, jedynie Szwemin pochodził z Pomorza Gdańskiego, a Skworz – ze Śląska. Podejmując pracę w redakcji gnieźnieńskiego pisma, byli ludźmi stosunkowo

młodymi. W charakteryzowanej grupie przeważali dwudziestolatkowie (15 osób) i trzydziestolatkowie (4 osoby). Jeden z redaktorów miał ukończone 40 lat, dwaj – 50, a jeden był powyżej 60. roku życia. W przypadku dwóch nie udało się ustalić wieku, w którym podjęli pracę w redakcji. Wśród redaktorów „Lecha. Gazety Gnieźnieńskiej” pięciu miało ukończone studia wyższe, a czterech było zawodowymi drukarzami. Część z prezentowanego grona miała za sobą doświadczenia dziennikarskie, przede wszystkim w pismach poznańskich, ale również w kościańskiej „Gazecie Polskiej”, „Gazecie Ostrowskiej” i „Dzienniku Bydgoskim”. Po zakończeniu współpracy z „Lechem” redaktorzy trafili między innymi do „Dziennika Bydgoskiego” (5 osób), „Kuriera Poznańskiego” (4 osoby), „Gazety Grudziądzkiej” (4 osoby), „Dziennika Kujawskiego” w Inowrocławiu (3 osoby), „Gazety Gdańskiej” (2 osoby), „Wiariusza Polskiego” w Bochum (2 osoby), „Gazety Chojnickiej” (2 osoby), i innych. Wyjątkowo wielu twórców „Lecha”, bo ponad połowę, można zaliczyć do zawodowych dziennikarzy, którzy pracowali w tej profesji wiele lat i byli w stanie zarobić na życie, uprawiając ten zawód. Wszyscy tworzyli pismo kształtujące świadomość narodową czytelników, walczące o język polski, poruszające najaktualniejsze problemy społeczne i polityczne.

⁸⁰ APP, PP, sygn. 3669.

⁸¹ *Polska*, „Gazeta Toruńska”, nr 210 z 13 IX 1911.

⁸² *Wiadomości miejscowe i prowincjonalne*, „Postęp”, nr 54 z 7 III 1915; *Polska*, „Gazeta Toruńska”, nr 56 z 10 III 1915.

⁸³ W. Pepliński, *Prasa pomorska w Drugiej Rzeczypospolitej 1920–1939. System funkcjonowania i oblicze społeczno-polityczne prasy polskiej*, Gdańsk 1987, ss. 93, 173.

⁸⁴ K. Przybyszewski, *Rożański Andrzej Władysław* [w:] SBPN, t. 4, Gdańsk 1997, s. 95–96; tenże, *Rożański Andrzej Władysław* [w:] *Toruński słownik biograficzny*, t. 2, Toruń 2000, s. 208–209.